

YAYIN DEĞERLENDİRME / BOOK REVIEW

**MAJ, EMİLİE. LE CHEVAL CHEZ LES IAKOUTES
CHASSEURS ET ELEVEURS- DE LA MONTURE A
L'EMBLEME CULTUREL. 2006. 550 s.**

Harun GÜNGÖR ¹

Güngör, Harun. "MAJ, Emilie. Le Cheval Chez Les Iakoutes Chasseurs Et Eleveurs- De La Monture A L'embleme Culturel. 2006. 550 s.". *Siberian Studies (SAD)* 2.6 (2014): 87-91.

Güngör, H. (2014). MAJ, Emilie. Le Cheval Chez Les Iakoutes Chasseurs Et Eleveurs- De La Monture A L'embleme Culturel. 2006. 550 s. *Siberian Studies (SAD)*, 2 (6), s.87-91.

¹ Prof, Dr., Erciyes Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Dinler Tarihi Anabilim Dalı, gharun(at)erciyes.edu.tr

Ülkemizde en az tanınan Türk topluluklarından birisi de hiç kuşkusuz Yakut (Saha)'lardır. Ülkemizde Yakutlarla ilgili ilk çalışma E. Pekarski'nin birinci cildi Türkçeye çevrilmiş olan Yakut dili Sözlüğü'dür. Üzülerek ifade etmek gerekir ki, bu muhteşem sözlüğün ikinci cildi henüz yayımlanmamıştır. Abdurresid İbrahim'in Âlem-i İslam, (Darü'l-Hilafe, Kader Matbaası İstanbul, 1329-1331) adlı eserinin birinci cildinde yer alan Sibiryâ bölümü (s.53-125)'nü bir yana bırakırsak, konu ile ilgili en geniş bilgileri Radloff'un Sibiryâ'dan Seçmeler adı ile tercüme edilerek yayımlanmış kitabında buluruz

Ülkemizde Yakutlarla ilgili yeni çalışmalar Sovyetler Birliği'nin dağılması ile başlamış, Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri Bölümünde görev alan Yakut Türklerinden rahmetli Yuri Vasilev (Cargıstay) bu çalışmaların öncülüğünü yapmıştır. Söz konusu çalışmalar Prof. Dr. Fatih Kirişcioğlu, Doç. Dr. Gülsüm Killi ve Yrd. Doç. Dr. Muvaffak Duranlı ve diğer başka araştırmacılar tarafından devam etmektedir.

Ülkemizde Yakutlarla ilgili çalışmalar daha çok dilbilim çalışmaları olup Geleneksel Türk Dini / Tanrıçılık açısından oldukça önemli inanç ve uygulamaların yer aldığı Yakut dini ve hatta Şamanizmi hakkında ise 1993 yılında Yakutistan'da yayımlanan ancak 2014 yılında Yakut Şamanlığı adı ile Türkçeye çevrilen, Yakut etnoloğu G.V. Ksenofontov'un eserinden başka ciddi bir çalışma yoktur.

Bu kısa bilgilerden sonra Yakut kültürü ile ilgili olarak dini antropoloji alanında yapılmış, fakat henüz yayımlanmamış olan bir doktora tezi hakkında bilgi vermeye ve onu tanıtmaya çalışacağım:

Emilie Maj tarafından yazılan "Le Cheval Chez Les Iakoutes Chasseurs et Eleveurs- de la monture a l'emblemme culturel-2006,550 s." adlı doktora tezi, son dönem Sibiryâ Şamanizmi hakkında yaptığı araştırmalarla haklı bir üne sahip olan Mme.Roberte N. Hamayon yönetiminde Ecole Pratiques des Hautes Etudes -Section des Sciences Religieuses- Bölümünde tamamlanmıştır. Bu çalışma bir din antropolojisi çalışması olup Giriş dışında dört ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde (s.21-44) yaşanan coğrafyayı ve faydalanılan temel kaynakları değerlendiren Maj; Birinci bölümde, Evcilleştirme Nedir? Niçin evcilleştirme? (45-71); Hayvanlar Nasıl Sınıflandırılır? (71-81); Ekonomi (s.81-109); Beş Bölgede At Yetiştiriciliği (s.109-129); Atın Üretimi ve Ondan Faydalanma (s.129-183); Paradoks veya Mantık: Yabani At Adeali ve Yetiştiricinin Düşüncesi (s.183-211)'ni ele almaktadır.

Araştırmacı ikinci bölümde Kuydaa: Atların Serbest Bırakılması Riti Üzerine Bir Deneme (s.211-233); Fakat Belirsizlikler Sürüp Gitmektedir (223-241); Tarihi Alan/Nitelik (s.241-257); Kuydaa'nın Sembolik Niteliği (257-283) üzerinde durmaktadır.

Üçüncü bölümde Değiş-Tokuş, Hiyerarşi ve Destan: Evlilikle İlgili Değiş-Tokuşlar (s.287_299); Kimlikleştirici Destekler ve Hiyerarşi (299-333); Olonho'ların Ortaya Koydukları (333-359); Yakut Toplumunda Atın Rolü (s.359-395); Yakut Düşünce Sisteminde İkilik ve DUALİZM Üzerine Birkaç Düşünce (395-411) üzerinde duran Maj, dördüncü bölümde Kültürel Bir Amblem Figürüne Doğru ana başlığı altında Atın Faziletleri; İyi Düşünce ve İyi Yemek (s.415-443); Atın Yokluğunda Evin Direği: Serge (atları bağlamak için dikilmiş olan direk), Ruhları ve İnsanları Ata Bağlama Direği Üzerine Bir Deneme (s.443-465); Politik Bir Amblem Olarak At Figüründen Faydalanma Üzerine Birkaç Görüş (s.465-469) konularını ele almaktadır. Söz konusu çalışma sonuç ve kaynakça ile sona ermektedir. Tez çalışmasının sonunda konuların daha iyi anlaşılmasını sağlamak amacı ile bir de Yakutça-Fransızca sözlük yer almaktadır.

Tez çalışmasının ana bölümleri dikkate alındığında Maj'ın, çalışmasında Yakutların yaşadığı iklimi, beslenme alışkanlıklarını, giyim kuşamlarını, dini inanış ve adetlerini kısaca Yakut kültürünü geniş bir biçimde ele alıp anlattığı görülmektedir. Bir din antropolojisi tez çalışması olan bu araştırmayı daha iyi tanımak için tek tek başlıkları ile ele alıp onlar üzerinde durma yerine Emilie Maj tarafından yapılmış tez özetini tercüme etmeyi uygun bulduk. İşte tez çalışmasının özeti:

Sibirya'nın kuzeydoğusunda, Lena Irmağı'nın aşağı mecrasında alaaşlar², taygalar ve vadilerde bu ülkeye yedi yüzyıl önce Baykal gölü /bölgesinden gelmiş sığır ve at yetiştiren Yakutlar yaşamaktadırlar. Bu halkla ilgili Rusça bibliyografya oldukça zengin olup, seyahatnameleri, idareci raporlarını ve 1917 öncesi etnografik analizleri, materyalleri ve aynı zamanda Sovyetler Birliği döneminden sonra yapılan araştırmaları da içermektedir.

Ben bu çalışmamda yukarıda sözü edilen materyaller dışında, özellikle konunun teorik analizi için Batılı kaynaklardan da faydalandım. Çalışmalarından yararlandığım araştırmacılara gelince bunlar; Evelyne Lot-Falck, Laurence Delaby, Sibirya halkları üzerine araştırma yapan Robert Hamayon'la atlar ve onların evcilleştirilmesi üzerine araştırmaları olan Jean- Pierre Digard' dir.

² Alaaş: Engabeli arazide yer alan büyük çayırılık alanlar.

Orta Asya'nın atlı kavimleri Türk ve Moğolların kuzenleri olan Yakutlar, bu gruba aidiyetlerini ifade etmekle birlikte kendi özgünlüklerini de ön planda tutmaktadırlar. Atı, basit bir sürü şeklinde telakki etmekten ziyade onu bir orman hayvanı olarak görmekte ve at yetiştiriciliği yapmakla birlikte onun "vahşi" karakterini korumaktadırlar. Hayvanları kendi egemenlikleri/hâkimiyetleri altına almaya çalışmayan bir evcilleştirme sisteminde, hayvan, olgularda olduğu kadar semboller aracılığıyla da yabancı hayvanla evcil hayvan arasında bir yer işgal eder.

Yakut ekonomisi ikili bir sisteme dayanır; onun dengesini sağlayacak olan av ve hayvan yetiştiriciliği, toplumun tarihsel işlevi ve doğal zorluklar arasında gidip-gelir/dalgalanır. Bu dalgalanmada at belirleyici bir rol oynar. Pastoral ve avcılık Şamanizm'i arasında şekillenmiş belli düşünce sisteminde sürünün ateşli ve cesur damızlık aygırı, şaman açısından hem bir taşıma aracını hem de ritüeller sırasında sembolik bir eşi temsil eder. Öte yandan at, Kuydaa ritüeli sırasında -inişli-çıkışlı bu yüzyılda zenginlerin Çarlık Rusya'sı nezdinde mevcut statükolarını meşrulaştırmak için başvurdukları bu ritüellerle ilgili hikâyeler XVII. yüzyıla kadar uzanır-insanların atların bağışçısı olan ruhlar ile kurmayı düşündükleri ilişkide en iyi değiş tokuş objesini oluşturur.

Tedrici olarak, avcılıkla ilgili Şamanizm'in eşitlikçi biçimine göre ortaya çıkan ruhlarla ilgili değişim (değiş-tokuş) dikey boyut kazanır ve sadece hayvan ruhlarına karşı değil, kendisinden iyilik yapması istenilen ileri gözetleyici atalarına karşı da sembolik bir bağımlılık ilişkisi şeklini alır.

Bu fenomene paralel olarak Yakut tanrı/ruh/ panteonunun tepesine yerleştirdikleri Ürün Ayı Toyon'un figürü yanında, gücünü korkutucu öfkesi ve hoş karşılanan armağanlarından alan, insanların ve atların koruyucusu tehlikeli D'öhögöy yer alır.

1920-1930'lu yıllarda yürürlükte olan kolektivizasyon politikasından önce at hiç kuşkusuz önemli yararı olan bir hayvandı. Soy kurucusu kahramanlara methiyeler dizen destan yazarları tarafından atın sembolik rolü dile getiriliyordu. Günümüzde de Yakutların hayatının bir parçasını at oluşturuyor ama bir binek hayvanından ziyade yiyecek olarak. Ortalıktan kaybolmasına ters orantılı biçimde at sembolik bir anlam kazandı. Böylece Sovyetler Birliği'nin çöküşünü takip eden yeniden milli yapılanma süreci, atı Saha Cumhuriyetinin amblemi konumuna yükseltti. Öyle ki bugün Yakutlar, hem kendi halklarını hem de atlarını "D'öhögöy ruhunun oğulları" diye adlandırmaktadırlar.

Yakut örneği, avcı ve hayvan besleyici bir Sibirya halkının düşünce sisteminde at figürünün önemini ve aynı zamanda bir yapının yararçı işlevinin azalması ile taşıdığı sembolik değerin artması arasındaki paralelliği ispat etmektedir.

Saha (Yakut) kültürü ile ilgili bu çalışmanın konu ile ilgilenen araştırmacılara yararlı olacağı düşüncesindeyim.